

Opvoedstress van ouders in relatie tot probleemgedrag van jonge kinderen, met geslacht van het kind als moderator

Jildou Pijlman, S5768551

Orthopedagogiek, Faculteit GMW, Rijksuniversiteit Groningen

Katrien Helmerhorst

Mijntje ten Brummelaar

28 mei 2025

7384 woorden

Samenvatting

De eerste levensjaren zijn cruciaal voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Probleemgedrag in deze fase kan de ontwikkeling verstoren en wordt in verband gebracht met nadelige gevolgen, zoals lagere schoolprestaties en minder goede sociale relaties. Bestaand onderzoek suggereert dat hogere niveaus van opvoedstress mogelijk verband houden aan meer gedragsproblemen bij kinderen. De huidige studie onderzocht de relatie tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij jonge kinderen en onderzocht in hoeverre het geslacht van het kind hierin een modererende rol speelt. De data is verkregen uit de 3HOEK-studie, waaraan 104 gezinnen deelnamen (N = 104 vaders, 104 moeders, 104 kinderen). De kinderen in deze studie waren drie jaar oud. Ouders vulden vragenlijsten in over opvoedstress en probleemgedrag. Regressieanalyses lieten een significant positief verband zien tussen opvoedstress en probleemgedrag. Er werd geen modererend effect voor het geslacht van het kind gevonden. Kortom, het blijkt dat wanneer ouders meer opvoedstress ervaren, zij ook meer probleemgedrag bij hun kinderen ervaren, ongeacht het geslacht van het kind. Voor vervolgonderzoek is een longitudinaal onderzoeksdesign gewenst met meerdere meetmomenten, waarin meerdere informanten worden betrokken, aandacht is voor gender als sociaal bepaald concept en waarin tevens rekening wordt gehouden met culturele en contextuele invloeden binnen een meer diverse populatie.

Abstract

The first years of life are crucial for the socio-emotional development of children. Problem behavior at this stage disrupt developmental progress and are linked to unfavorable effects, including lower success in school and reduced quality of social interactions. Existing research suggests that higher levels of parenting stress may be linked to increased behavioral challenges in children. The present study examined the relationship between parental stress and problem behavior in young children, and investigated to what extent the child's gender plays a moderating role in this relationship. Data were obtained from the 3HOEK study, which included 104 families (N = 104 fathers, 104 mothers, 104 children). The children in this study were three years old. Parents completed questionnaires on parenting stress and child problem behavior. Regression analyses showed a significant positive association between parenting stress and problem behavior. No moderating effect of the child's gender was found. In short, the findings indicate that higher levels of parenting stress are associated with higher levels of child problem behavior, regardless of the child's gender. For future research, a longitudinal design with multiple measurement points is recommended, involving multiple informants, with attention to gender as a socially constructed concept, and consideration of cultural and contextual influences within a more diverse population.

De vroege kindertijd (2 tot en met 6 jaar oud) is een fase van snelle ontwikkeling waarin kinderen belangrijke stappen zetten richting zelfstandigheid en cognitieve vaardigheden opbouwen (Campbell, 1995). Wanneer er problemen zijn in de vroege sociaal-emotionele ontwikkeling, kan dit gevolgen hebben voor het latere functioneren van kinderen. Zo suggereert eerder onderzoek dat sociaal-emotionele mijlpalen in de baby- en peutertijd ten grondslag liggen aan zelfregulatie en executieve functies in de vroege kindertijd (Feldman, 2009). In de praktijk blijkt dat probleemgedrag bij jonge kinderen een relatief veelvoorkomend probleem is. Ongeveer 10 tot 20 procent van de kinderen en jongvolwassenen wereldwijd ervaart problemen op sociaal, emotioneel of gedragsmatig gebied (Kato et al., 2015; Kieling et al., 2011). In 2015 gaf drie tot negen procent van de Nederlandse ouders aan dat hun kind gedragsproblemen laat zien (Hassink-Franke et al., 2015; Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Recent onderzoek toonde echter aan dat dit gestegen is naar 16 procent (Boer et al., 2022). Het is belangrijk om hierbij in ogenschouw te nemen dat deze cijfers afhankelijk zijn van de onderzoeksmethode, gebruikte meetinstrumenten en sociale context (Dircks et al., 2012).

Probleemgedrag

Onder probleemgedrag wordt in de huidige studie zowel internaliserend als externaliserend gedrag verstaan. Externaliserend probleemgedrag is meer zichtbaar en uit zich in gedragingen zoals hyperactiviteit, agressie en oppositioneel gedrag (Stone et al., 2016). Internaliserend gedrag richt zich meer naar binnen en wordt gekenmerkt door problemen zoals angst en depressie (Deater-Deckhard, 2004). Andere voorbeelden van gedrag die in de literatuur vaak geassocieerd worden met probleemgedrag zijn: impulsiviteit, een korte spanningsboog, terugtrekken en het niet naleven van de regels (Hemmeter et al., 2008; Strain & Timm, 2001). Wanneer dergelijke gedragingen langdurig aanhouden of storend zijn voor de omgeving, wordt gesproken over probleemgedrag (Hassink-Franke et al., 2015).

Het ervaren van deze problematiek kan negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van kinderen (Deater-Deckhard, 1998; Kessler et al., 2005; Morgan et al., 2009). Probleemgedrag wordt geassocieerd met het risico op slechte schoolprestaties en slechte sociale contacten (Bor et al., 2004; Keij, 2016). Ook worden in ander onderzoek middelmisbruik en geweld als risicofactoren genoemd (Maggs et al., 2008).

Verder laten recente cijfers zien dat probleemgedrag niet alleen vaker voorkomt, maar dat het patroon in geslachtsverschillen ook verandert. Volgens Boer et al. (2022) werden gedragsproblemen voorheen vaker gesignaleerd bij jongens dan bij meisjes. In 2021 bleek

echter dat meer meisjes dan jongens moeilijkheden rondom gedrag vertoonden (Boer et al., 2022).

Bovendien is probleemgedrag niet los te zien van de bredere sociale en culturele context waarin het kind opgroeit (Dong et al., 2023). Factoren zoals armoede, discriminatie, culturele waarden en de beschikbaarheid van opvoedondersteuning blijken bij te dragen aan het ontstaan of in stand houden van gedragsproblemen (Cheng & Furnham, 2021; Richman, 1977).

Deze bevindingen onderstrepen het belang van verder onderzoek naar de factoren die samenhangen met probleemgedrag bij jonge kinderen, omdat dergelijk gedrag nadelige gevolgen kan hebben voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Opvoedstress bij ouders is één van deze factoren. Daarom richt het huidige onderzoek zich specifiek op de relatie tussen opvoedstress bij vaders en moeders en probleemgedrag bij kinderen.

Opvoedstress

Ouderschap brengt een aanzienlijke verantwoordelijkheid met zich mee voor de kwaliteit van de ontwikkeling van kinderen en het welzijn van het gezin (Bornstein, 2005). Ouderschap omvat verschillende positieve ervaringen, maar het kan ook stressvol zijn (Crnic & Coburn, 2019). Doordat ouders opvoedstress ervaren, zijn deze ouders minder ondersteunend, zorgzaam, geduldig en betrokken (Deater-Deckhard, 2004). Crnic en Coburn (2019) stelden dat er meerdere benaderingen zijn om opvoedstress het beste te begrijpen, maar dat hier geen volledige consensus over is. Opvoedstress omvat specifieke negatieve psychologische en fysieke reacties met betrekking tot opvoedingsverantwoordelijkheden (Deater-Deckhard, 2004). Deze stress ontstaat wanneer ouders negatieve verwachtingen en percepties hebben over hun eigen capaciteiten en hun gezinssituatie. Het gaat hierbij niet alleen om praktische uitdagingen van het ouderschap, maar ook om de subjectieve ervaringen van stress, zoals emotionele pijn en angst (Deater-Deckhard, 2004). Zo'n 36 tot 50 procent van de ouders ervaart enige mate van zorgen over het ouderschap, het gedrag van het kind of de ontwikkeling van het kind (Fang et al., 2024). Hoewel opvoedstress over het algemeen relatief stabiel is gedurende de kindertijd, is de mate van stress gemiddeld hoger bij ouders van jonge kinderen in vergelijking met ouders van andere leeftijdsgroepen (Crnic et al., 2005; Williford et al., 2007).

Opvoedstress bij ouders in relatie tot probleemgedrag bij kinderen

De interesse in de invloed van stress op gezinnen en de ontwikkeling van kinderen nam in de jaren 80 sterk toe dankzij belangrijke theoretische en methodologische doorbraken

(Garmezy & Rutter, 1983; Garmezy et al., 1984). Zo ontstond een groeiende aandacht voor stress en veerkracht als essentiële factoren binnen de ontwikkeling van kinderen en gezinnen (Cicchetti, 1984). Volgens Bronfenbrenners bio-ecologische systeemtheorie (1979) is de ouder-kind relatie een belangrijke invloed binnen het microsysteem. Opvoedstress kan deze relatie negatief beïnvloeden doordat het de interactie tussen de ouder en het kind onder druk zet (Bronfenbrenner, 1979). Dit kan vervolgens leiden tot de ontwikkeling van probleemgedrag bij kinderen (Abidin, 1992; Boomsma et al., 2005; Bronfenbrenner, 1979; Patterson, 1983).

Verschillende cross-sectionele studies suggereren dat er een positieve relatie bestaat tussen opvoedstress en probleemgedrag bij kinderen (Anthony et al., 2005; Rodriguez, 2011; Tharner et al., 2012). Ook longitudinale studies ondersteunen deze bevindingen en laten zien dat opvoedstress over tijd een voorspellende rol kan spelen in de ontwikkeling van probleemgedrag (Ashford et al., 2008; Bayer et al., 2006; Crnic et al., 2005). Het merendeel van het onderzoek naar de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag bij kinderen focust zich alleen op moeders of op beide ouders, terwijl de focus op vaders vaak onderbelicht blijft (Anthony et al., 2005; Crnic et al., 2005; Gryczkowski et al., 2010). Studies die de rol van moeders in deze relatie onderzochten, toonden aan dat opvoedstress een consistente voorspeller is van probleemgedrag (Bayer et al., 2012; Gutman et al., 2005; Haapsamo et al., 2013; Puff & Renk, 2014). Studies die de rol van vaders onderzochten in deze relatie toonden daarentegen wisselende resultaten. Uit de resultaten van de longitudinale onderzoeken van Ruiz Ortiz en Barnes (2019) en Ping et al. (2022) kwam naar voren dat er een verband bestaat tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij kinderen. De Maat et al. (2021) vonden echter geen verband tussen deze twee variabelen wanneer zij de langetermijneffecten onderzochten.

Een hoge mate van opvoedstress bij vaders en moeders wordt in verband gebracht met externaliserend probleemgedrag (Achenbach & Edelbrock, 1978; Barroso et al., 2018; Barry et al., 2005; Podolski & Nigg, 2001; Qi & Kaiser, 2003; Tokunaga et al., 2019). Daarnaast wordt dit verband bij moeders geassocieerd met emotionele problemen en problemen in vriendschappen bij kinderen (Tokunaga et al., 2019).

Verschillende studies hebben aangetoond dat de ontwikkeling van internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij kinderen en verhoogde opvoedstress bij ouders elkaar wederzijds kunnen beïnvloeden (Costa et al., 2006; Crnic & Low, 2002; Mash & Johnston, 1990; Stone et al., 2016; Williford et al., 2007). Opvoedstress kan probleemgedrag bij kinderen versterken, terwijl moeilijk gedrag van kinderen op zijn beurt opvoedstress bij

ouders kan verhogen. Daarnaast bleek dat een afname van externaliserend gedrag bij jonge kinderen ook geassocieerd wordt met een afname van opvoedstress bij moeders (Costa et al., 2006; Crnic & Low, 2002; Mash & Johnston, 1990; Williford et al., 2007).

Samengevat toont de literatuur een positieve relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag bij kinderen aan. Veel studies richten zich echter op moeders. In studies die vaders onderzoeken, zijn de bevindingen minder consistent. Bovendien wordt een wederkerige relatie tussen de variabelen gesuggereerd.

De modererende rol van geslacht

Bandura (1986) en Maccobi (2000) stellen dat sociale verwachtingen en opvoedpraktijken vaak genderspecifiek zijn. In de sociale leertheorie van Bandura wordt benadrukt dat gedrag zich ontwikkelt door sociale interacties binnen het gezin en de bredere sociale context (Bandura, 1986). In situaties van opvoedstress kan dit ertoe leiden dat jonge kinderen verschillende manieren ontwikkelen om met de stress van hun ouders om te gaan (Crnic et al., 2005; Warfield, 2005). Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in emotionele expressie of gedragsmatige controle. Volgens Maccobi (2000) spelen zowel biologische als sociale factoren een rol in hoe ouders het gedrag van hun kinderen beïnvloeden op basis van geslacht.

Bovendien blijkt uit eerder onderzoek dat jongens doorgaans meer externaliserende gedragsproblemen laten zien, terwijl meisjes meer internaliserende gedragsproblemen vertonen (Rescorla et al., 2007). Het is mogelijk dat zulke verschillen van invloed kunnen zijn op de manier waarop opvoedstress zich vertaalt in probleemgedrag. Dit maakt het relevant om het geslacht van het kind als mogelijke modererende factor in deze relatie te onderzoeken.

Er is tot nu toe beperkt onderzoek verricht naar hoe opvoedstress bij ouders samenhangt met probleemgedrag bij kinderen, met speciale aandacht voor het geslacht van het kind als mogelijke moderator. Eén studie vond geen bewijs voor een modererende rol van het geslacht van het kind in deze relatie (Costa et al., 2006). De steekproef van deze studie bestond echter uit moeders en moeder-vaderparen. Er waren geen vaders die individueel deelnamen. Daarentegen toonde een andere studie aan, waarin zowel vaders als moeders werden betrokken, dat opvoedstress sterker samenhangt met externaliserend gedrag bij jongens dan bij meisjes (Stone et al., 2016). Bij jongens werd bovendien een consistent bidirectioneel verband gevonden, terwijl dit verband bij meisjes minder consistent bleek te zijn (Stone et al., 2016).

Gezinsdynamiek

De familiesysteemtheorie stelt dat een gezin een systeem vormt en dit systeem bestaat uit subsystemen die elkaar wederzijds beïnvloeden (Minuchin, 1974; Cox & Paley, 2003). Ervaringen en emoties van de ene ouder kunnen invloed hebben op zowel de andere ouder als op het kind (Minuchin, 1974). Vanuit de familiesysteemtheorie blijkt mogelijk dat opvoedstress niet losstaat van de bredere gezinscontext: stress bij de ene ouder kan de interacties met zowel de andere ouder als het kind beïnvloeden en daarmee mogelijk ook het probleemgedrag van het kind. Daarom worden bij het analyseren van de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag zoals gerapporteerd door vaders, ook de opvoedstress en het probleemgedrag zoals gerapporteerd door moeders meegenomen als controlevariabelen, en andersom. Op deze manier wordt de invloed van de partner in de analyses inbegrepen.

De huidige studie

Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij jonge kinderen, met het geslacht van het kind als een mogelijke moderator. Er wordt rekening gehouden met de gezinsdynamiek door de andere ouder als controlevariabele toe te voegen. Dit onderzoek is opgezet met het doel om meer inzicht te verkrijgen in: 1) of er een significant positieve relatie bestaat tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij jonge kinderen, en 2) de mate waarin het geslacht van jonge kinderen deze relatie mogelijk modereert.

Op basis van eerder onderzoek en relevante theorieën zijn de volgende vier onderzoeksvragen opgesteld:

1. Wat is de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij jonge kinderen?
2. Wat is de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij jonge kinderen?
3. In hoeverre modereert het geslacht van het kind de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij jonge kinderen?
4. In hoeverre modereert het geslacht van het kind de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij jonge kinderen?

Hoewel er minder onderzoek is gedaan naar vaders in deze relatie, suggereert de literatuur dat deze relatie ook voor hen geldt. De eerste hypothese stelt daarom dat een hogere mate van opvoedstress bij vaders samenhangt met meer probleemgedrag bij kinderen. De

relatie tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij kinderen wordt in de literatuur sterker onderbouwd voor moeders dan voor vaders. Hieruit volgt een tweede hypothese: er wordt verwacht dat er een significante positieve relatie is tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag van jonge kinderen. De derde hypothese stelt dat de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij kinderen sterker is voor jongens dan voor meisjes. Tot slot suggereert de vierde hypothese dat de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij kinderen sterker is voor jongens dan voor meisjes. Hoewel de literatuur hierover beperkt is, suggereren sommige studies dat het geslacht van het kind een modererende rol kan spelen in de relatie. De verwachting dat de relatie sterker is voor jongens is gebaseerd op de theorie dat jongens en meisjes verschillende emotionele en gedragsmatige ontwikkelingspaden volgen (Maccobi, 2000). Uit onderzoek blijkt dat jongens vanaf jonge leeftijd vaker externaliserend gedrag vertonen in vergelijking met meisjes (Waschbusch & King, 2006). Daarnaast zijn deze verwachtingen gebaseerd op de veronderstelling dat de invloed van opvoedstress op probleemgedrag kan verschillen tussen jongens en meisjes, mogelijk vanwege verschillende copingmechanismen die kinderen ontwikkelen (Crnic et al., 2005; Warfield, 2005).

Het is belangrijk om onderzoek te doen naar deze relatie, omdat de uitkomsten van de huidige studie kunnen worden ingezet voor het verbeteren van interventies die betrekking hebben op opvoedstress en probleemgedrag bij kinderen. Als blijkt dat het geslacht van het kind de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag beïnvloedt, kunnen professionals in de jeugdzorg en opvoedondersteuning hun aanpak hierop afstemmen. Interventieprogramma's kunnen naar aanleiding van de uitkomsten van deze studie gericht worden gemaakt door te letten op het verschil in geslacht. Hierdoor kunnen ouders effectiever omgaan met opvoedstress, wat bijdraagt aan de gezonde ontwikkeling van kinderen.

Er is nog weinig bekend over de mogelijk modererende rol van het geslacht van het kind in de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag. Het huidige onderzoek vult deze leemte aan door te onderzoeken of deze relatie verschilt tussen jongens en meisjes. Dit kan bijdragen aan een genuanceerder en gendersensitief begrip van de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag.

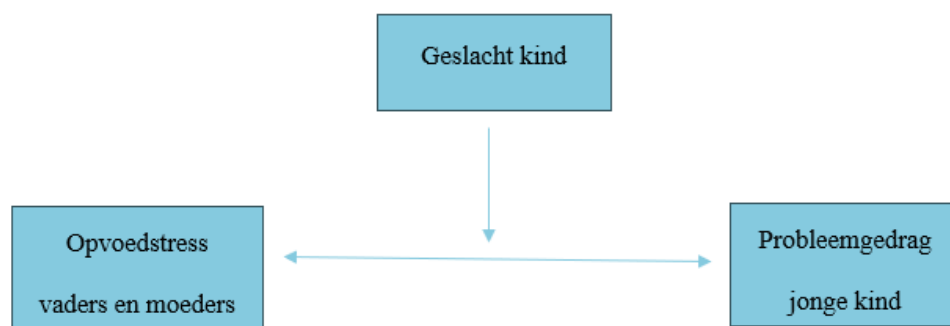
Ook worden binnen deze studie gegevens verzameld van zowel vaders als moeders die tot hetzelfde gezin behoren. Eerdere studies deden voornamelijk onderzoek naar moeders. Dit heeft ervoor gezorgd dat de rol van de vader in deze relatie onderbelicht is gebleven. Desondanks blijkt uit de literatuur dat de rol van de vader in de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind van belang is. Een voorbeeld is dat een veilige hechting tussen het

kind het de vader zorgt voor betere sociale en emotionele aanpassing (Dumont & Paquette, 2013; Volling et al., 2006). Een ander voorbeeld gaat specifiek over probleemgedrag: kinderen vertonen minder probleemgedrag wanneer de vader actief betrokken is bij de opvoeding (Bocknek et al., 2017; Levant et al., 2017). Aandacht voor zowel vaders als moeders kan daarom een bijdrage leveren aan de bestaande literatuur.

Eerdere onderzoeken naar de relatie tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij kinderen hebben zich veelal gericht op klinische populaties. Hoewel deze onderzoeken waardevolle inzichten hebben opgeleverd, is het echter ook van belang om aandacht te besteden aan niet-klinische populaties. Het huidige onderzoek geeft inzicht in hoe opvoedstress en probleemgedrag zich manifesteren in gezinnen uit de algemene populatie. Hierdoor draagt het bij aan de externe validiteit van bestaande inzichten, die tot nu toe grotendeels zijn gebaseerd op klinische steekproeven.

Figuur 1

Moderatiemodel voor de Relatie tussen Opvoedstress bij Vaders en Moeders en Probleemgedrag bij Jonge Kinderen

Methode

Design

Het huidige onderzoek maakt gebruik van een kwantitatieve dataset uit de 3HOEK studie, uitgevoerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam (3HOEK, 2018). Dit is een interdisciplinair project waarin de rol van vaders en moeders binnen hetzelfde gezin in de vroege ontwikkeling van het kind wordt onderzocht.

Participanten

De gegevens werden verzameld via vragenlijsten ingevuld door 104 gezinnen uit de Nederlandse stad Rotterdam, wat neerkomt op 104 moeders en 104 vaders. Van elk ouderpaar deed één driejarig kind mee, wat neerkomt op 104 kinderen. Van deze kinderen zijn 51 jongens en 53 meisjes. Er werd een gemakssteekproef toegepast om participanten te werven. De gezinnen werden geworven op verschillende locaties zoals festivals, zwembaden, bibliotheken en speelplaatsen. De werving van deelnemers werd uitgevoerd door studentassistenten van de 3HOEK-studie.

Om deel te nemen moesten gezinnen voldoen aan drie criteria: (1) ouders moesten een driejarig kind hebben, (2) de ouders moesten samenwonen en een intact gezin vormen waarbij ten minste één kind opgevoed is door vader en moeder, en (3) moeder en vader moesten een Nederlandse achtergrond hebben. Dit houdt in dat beide ouders een moeder en een vader moeten hebben die in Nederland geboren zijn. Van de 104 gezinnen hadden 53 gezinnen een relatief hoog opleidingsniveau afgerond (hbo of hoger), terwijl 51 gezinnen een laag opleidingsniveau hadden afgerond (maximaal mbo). De gemiddelde leeftijd van de moeders was 33,8 jaar ($SD = 4,7$) en zij werkten 23,7 uur per week ($SD = 10,6$). Vaders waren gemiddeld 36,6 jaar ($SD = 5,3$) en werkten 35,8 uur per week ($SD = 8,5$). Echter, er is één moeder die haar leeftijd niet heeft ingevuld en er zijn twee vaders die hun leeftijd niet hebben ingevuld. Daarnaast hebben twee vaders en achttien moeders geen antwoord gegeven op de vraag hoeveel uren zij per week werken.

Procedure

Tussen april 2018 en januari 2020 is data verzameld door twee getrainde observatoren van de 3HOEK studie tijdens huisbezoeken aan de deelnemende gezinnen. Deze bezoeken vonden allen op dezelfde dag plaats. Tijdens de huisbezoeken vulden zowel de vader als de moeder afzonderlijk een vragenlijst in door gebruik te maken van een tablet. Dit gebeurde in de eerste 30 minuten van elke ouder-kindsessie, waarbij een gelijke verdeling was tussen vaders en moeders met betrekking tot wie de vragenlijst als eerste invulde. De observatoren waren aanwezig, maar hielpen niet bij het invullen van de vragenlijst. De variabelen in de huidige studie zijn allen onderzocht aan de hand van een vragenlijst. Tijdens de 3HOEK studie hebben er ook observaties plaatsgevonden, maar deze gegevens worden niet gebruikt voor het huidige onderzoek.

Alle ouders gaven geïnformeerde toestemming voor hun deelname en die van hun kind. Voor de 3HOEK studie is toestemming verkregen van de Ethische Commissie van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Meetinstrumenten

Opvoedstress

Opvoedstress bij vaders en moeders werd gemeten met behulp van *The Parental Stress Scale* (PSS; Berry & Jones, 1995). Dit instrument bestaat uit 18 items, waarop ouders hun gebruikelijke relatie met hun kind beschrijven. Dit doen zij door te reageren op verschillende stellingen. Ouders beoordelen, afzonderlijk van elkaar, elk item op een Likertschaal ($I = \text{helemaal mee eens tot } 5 = \text{helemaal mee oneens}$). Een voorbeeld van een positieve uitspraak is: “*Ik ben blij in mijn rol als opvoeder.*” Een voorbeeld van een negatieve uitspraak is: “*Ik maak mij soms zorgen of ik genoeg doe voor mijn kind(eren).*” Voor de analyses is een totale score voor opvoedstress opgesteld. Omdat er zowel positieve als negatieve items zijn toegepast, zijn de positieve items omgekeerd gescoord. Het mogelijke scorebereik lag tussen de 18 en de 90 punten. Hogere totaalscores wijzen op een hoger niveau van opvoedstress.

De interne consistentie van de schaal voor opvoedstress is beoordeeld met Cronbach's α . Een minimumwaarde van .70 wordt aanbevolen (Nunnally, 1978). Voor vaders bedroeg Cronbach's $\alpha = .79$, en voor moeders Cronbach's $\alpha = .83$, wat wijst op een goede betrouwbaarheid. Beide waarden geven aan dat de schaal geschikt is voor verder gebruik in de analyses. Daarnaast tonen eerdere studies aan dat de PSS valide en betrouwbaar is (Berry & Jones, 1995).

Probleemgedrag

Probleemgedrag bij jonge kinderen werd gemeten aan de hand van de *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ; Goodman, 1997). Dit is een vragenlijst gericht op het beoordelen van sterke kanten en moeilijkheden bij kinderen en jongeren van 2 tot 17 jaar. Dit meetinstrument bevatte 25 items verdeeld over zes subschalen. De zes subschalen werden als volgt omschreven: 1) hyperactiviteit/ aandachtstekort (vijf items), 2) emotionele problemen (vijf items), 3) problemen met leeftijdsgenoten (vijf items), 4) gedragsproblemen (vijf items), 5) prosociaal gedrag (vijf items) en 6) totaal probleemgedrag (totaal van subschaal 1,2,3 en 4). Ouders werden gevraagd de items te beoordelen op basis van het gedrag dat hun driejarige kind in de afgelopen zes maanden heeft vertoond. De items zijn geformuleerd aan de hand van stellingen. Een voorbeeld van een stelling is: “*Mijn kind is rusteloos, overactief, kan niet*

lang stilzitten.” Er waren drie antwoordopties waaruit de ouders konden kiezen: 0 = *niet waar*, 1 = *een beetje waar* & 2 = *zeker waar*. Met de SDQ kunnen scores op de subschalen berekend worden en er kan een totale probleemscore berekend worden. Door de totaalscores van de eerste vier subschalen op te tellen, wordt de totale probleemscore berekend (tussen de 0 en 40). De subschaal ‘prosociaal gedrag’ wordt hier niet in meegenomen. Hogere scores duiden op meer probleemgedrag. De interne consistentie is beoordeeld aan de hand van de Cronbach’s α . Voor vaders is een waarde van Cronbach’s $\alpha = .70$ gevonden en voor moeders een waarde van Cronbach’s $\alpha = .72$. Beide waarden wijzen op een acceptabele betrouwbaarheid.

Geslacht Kind

De variabele ‘geslacht van het kind’ is een dichotome variabele. Aan de hand van de digitale vragenlijst vulden ouders een 1 in wanneer hun kind een jongen is, en een 2 wanneer hun kind een meisje is.

Analyseplan

De data is geanalyseerd met behulp van het statistische analyseprogramma SPSS. In aanloop naar de kernanalyses werd de datakwaliteit gecontroleerd om de geschiktheid voor verdere analyses te waarborgen.

Om inzicht te krijgen in de ontbrekende waarden, is er een missing value-analyse uitgevoerd. Hierbij zijn er twee missende waarden geïdentificeerd: één in de variabele ‘probleemgedrag kind’ ingevuld door moeder en één in de variabele ‘probleemgedrag kind’ ingevuld door vader. Om te beoordelen of de ontbrekende waarden willekeurig zijn verdeeld, is een Little’s MCAR-test toegepast. Uit deze test blijkt dat de ontbrekende waarden waarschijnlijk willekeurig zijn verdeeld ($p = .243$). Op basis hiervan is besloten om data te imputeren. Omdat er slechts één missende waarde per groep is, zijn de missende waarden vervangen door geschatte waarden op basis van alle variabelen uit de onderzoeksvragen. Hiervoor is gebruikgemaakt van Expectation-Maximization. De geïmputeerde waarden zijn opgeslagen in een nieuwe dataset. Aan de hand van de nieuwe dataset zijn de variabelen ‘probleemgedrag bij jonge kinderen’ en ‘opvoedstress bij vaders en moeders’ opnieuw gecodeerd en tot vier totaalscores gebracht. De totaalscores zijn vervolgens gecontroleerd op normaliteit, outliers, multicollineariteit, heteroscedasticiteit en lineariteit. De screening is uitgevoerd door middel van beschrijvende statistieken, histogrammen en correlatiematrices.

Als eerste is de normaalverdeling van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen beoordeeld middels visuele inspectie van histogrammen. De onafhankelijke variabele opvoedstress van vaders is voldoende normaal verdeeld. De overige variabelen vertoonden een lichte rechtsscheefheid, gekenmerkt door een hogere frequentie van lagere scores en een lagere frequentie van hogere scores. Om normaliteit voor deze variabelen te kunnen waarborgen is een 'Square root' transformatie toegepast, omdat deze geschikt is voor positieve rechts-scheve verdelingen (Pallant, 2011). Na transformatie zijn de verdelingen opnieuw gecontroleerd aan de hand van histogrammen. Op basis van de histogrammen is de assumptie normaliteit als voldoende beoordeeld (Bijlage A). Vervolgens is voor alle afhankelijke en onafhankelijke variabelen gecontroleerd op outliers. De controle voor univariate outliers is uitgevoerd door het inspecteren van z-waarden. Er bleken geen z-waarden boven de 3.29 of onder de -3.29 aanwezig te zijn. Dit betekent dat er geen univariate outliers zichtbaar zijn (Ho, 2014). Daarnaast is de Mahalanobis Distance berekend voor zowel vaders als moeders om te controleren op multivariate outliers. In beide gevallen zijn er geen observaties met een Mahalanobis Distance groter dan de kritische waarde voor van 13.82 (Tabachnick & Fidell, 2014). Dit betekent dat er geen multivariate outliers zijn. Vervolgens is multicollineariteit geanalyseerd met behulp van de Pearson-correlatiecoëfficiënt. Een correlatie hoger dan .90 duidt op een mogelijk risico op multicollineariteit (Alin, 2010). In dit onderzoek ligt de correlatie tussen de onafhankelijke variabelen onder deze grens ($r = .378$). Eveneens is de assumptie van homoscedasticiteit beoordeeld aan de hand van een spreidingsdiagram. Voor vaders (gecontroleerd voor moeders' opvoedstress) en moeders (gecontroleerd voor vaders' opvoedstress) is geen trechtervormig patroon of duidelijke spreidingsverandering waargenomen. Dit geeft aan dat de aanname homoscedasticiteit niet geschonden is. Tot slot is de assumptie van lineaire regressie gecontroleerd aan de hand van hetzelfde spreidingsdiagram als dat gebruikt is voor het controleren op homoscedasticiteit. Voor zowel vaders als moeders blijkt de spreiding van de punten ongeveer gelijkmatig verdeeld te zijn. De punten vertonen geen duidelijke kromming of systematisch patroon, wat erop wijst dat de aanname van lineariteit niet geschonden is.

Voor de eerste onderzoeksvraag is de onafhankelijke variabele 'opvoedstress bij vaders', de afhankelijke variabele is 'probleemgedrag bij jonge kinderen' en voor de eerste onderzoeksvraag is de controlevariabele 'opvoedstress bij moeders'. Voor de tweede onderzoeksvraag is de onafhankelijke variabele 'opvoedstress bij moeders', de afhankelijke

variabele is ‘probleemgedrag bij jonge kinderen’ en de controlevariabele is ‘opvoedstress bij vaders’. De derde en vierde onderzoeksvraag zijn hetzelfde opgesteld als de eerste twee onderzoeksvragen. Echter, bij de derde en vierde onderzoeksvraag wordt het geslacht van het kind meegenomen als moderator.

De moderatieanalyse voor vaders en voor moeders wordt uitgevoerd met behulp van het eerste model van Hayes’ PROCESS-macro (Hayes, 2013). Opvoedstress bij de andere ouder (bij vaders: opvoedstress moeders; bij moeders: opvoedstress stress vaders) wordt opgenomen als controlevariabele. De resultaten worden geïnterpreteerd aan de hand van de bèta-coëfficiënt, de significantiewaarde ($p < 0.05$) en de verklaarde variantiewaarde.

Resultaten

Descriptieve gegevens

Tabel 1

Descriptieve statistiek van de onderzochte variabelen

Variabele	<i>M</i>	<i>SD</i>	Minimum	Maximum
1. Opvoedstress vaders	34.84	7.25	19.00	50.00
2. Opvoedstress moeders	36.38	7.64	21.00	63.00
3. Probleemgedrag kind (V)	8.63	4.21	1.00	22.00
4. Probleemgedrag kind (M)	8.85	4.45	1.00	21.00
	Jongen		Meisje	
	(n = 51)		(n = 53)	
5. Geslacht kind	49%		51%	

Noot. V = vader; M = moeder.

In tabel 1 is de beschrijvende statistiek weergegeven. De gemiddelde score van de opvoedstress van vaders is 34.84. Hier hoort een standaarddeviatie van 7.25 bij. De minimumscore is 19.00 en de maximumscore is 50.00. De gemiddelde score van opvoedstress bij moeders is 36.38, met een standaarddeviatie van 7.64. De laagst gemeten totaalscore is 21.00 en de hoogste totaalscore is 63.00. Uit resultaten van de gepaarde t-toets blijkt dat opvoedstress van vaders significant lager is dan opvoedstress van moeders; $t(103) =$

-41.80, $p < .001$. Probleemgedrag van kinderen, ingevuld door vaders, betreft een gemiddelde score van 8.63, met een standaarddeviatie van 4.21. De minimumscore voor deze variabele is 1.00 en de maximumscore is 22.00. Daarnaast blijkt een gemiddelde van 8.85 punten op de variabele probleemgedrag kind, ingevuld door moeder, waarbij een standaarddeviatie van 4.45 is gemeten. De scores variëren van 1.00 tot 21.00. Een gepaarde t-toets liet geen significant verschil zien tussen probleemgedrag gerapporteerd door vaders en moeders; $t(103) = -.50$, $p = .622$. Dit suggereert dat vaders en moeders het probleemgedrag van hun kind vergelijkbaar inschatten.

Tabel 2

Correlatiematrix van de onderzochte variabelen

Variabelen	1	2	3
1. Opvoedstress vaders	-		
2. Opvoedstress moeders	.381*	-	
3. Probleemgedrag kind (v)	.386*	.303*	-
4. Probleemgedrag kind (m)	-.020	.264*	.447*

* $p < .05$ (2 zijdig)

Tabel 2 toont de correlaties tussen de onderzochte variabelen. Opvoedstress bij vaders correleerde positief en significant met opvoedstress bij moeders ($r = .381$). Dit betekent dat een hogere mate van opvoedstress bij vaders positief samenhangt met opvoedstress bij moeders. Daarnaast werd er een significante correlatie gevonden tussen de mate van opvoedstress bij vaders en probleemgedrag van het kind en het door hen gerapporteerde probleemgedrag van hun kind ($r = .386$). Dit suggereert dat wanneer vaders die hogere opvoedstress ervaren ook vaker gedragsproblemen bij hun kind signaleren. Daarentegen was de correlatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag gerapporteerd door moeders niet significant ($r = -.020$). Dit suggereert dat de mate van opvoedstress die vaders ervaren geen samenhang vertoont met hoe de moeders het gedrag van het kind beoordelen. Opvoedstress bij moeders hing wel significant samen met probleemgedrag gerapporteerd door vaders ($r = .303$) en door moeders zelf ($r = .264$). Dit houdt in dat naarmate moeders meer opvoedstress ervaren, zowel zichzelf als de vaders meer probleemgedrag bij het kind

rapporteren. Tot slot correleerden de rapportages van probleemgedrag door vaders en moeders positief en significant ($r = .447$), wat duidt op overeenstemming tussen beide ouders.

Relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij kinderen, zoals gerapporteerd door vaders

Tabel 3

Voorspellers van gerapporteerd probleemgedrag bij kinderen zoals gerapporteerd door vaders

Variabelen	<i>B</i>	β	95% CI
Constant	.54		[-.74, 1.82]
Opvoedstress vaders	.036	.35*	[.02, .06]
Opvoedstress moeders	.18	.15	[-.05, .40]
R ²		.18	
F		11.26*	

Noot. N = 104; CI = confidence interval. Opvoedstress van vaders is de hoofdvoorspeller, terwijl opvoedstress van moeders dient als een controlevariabele.

* $p < .05$.

Om antwoord te geven op de eerste onderzoeksvraag, is getoetst of opvoedstress van vaders gerelateerd is aan probleemgedrag bij kinderen. Tabel 3 geeft weer dat opvoedstress bij vaders significant samenhangt met probleemgedrag bij kinderen wanneer wordt gecontroleerd voor opvoedstress bij moeder; $\beta = .35$, $t = 3.57$, $p < .001$, 95% CI [.02, .06]. Dit wijst op een positieve relatie: voor elke punt toename in opvoedstress bij vaders stijgt probleemgedrag bij kinderen gemiddeld .036 punten. Ongeveer 18,2% ($R^2 = .182$) van de variantie in afhankelijke variabele (probleemgedrag kinderen) wordt verklaard door de onafhankelijke variabelen (opvoedstress bij vaders en opvoedstress bij moeders). Het regressiemodel is als geheel statistisch significant $F(2,101) = 11.26$, $p < .001$. De controlevariabele opvoedstress van moeders levert geen significante bijdrage aan de

uitkomstvariabele. Het resultaat komt overeen met de veronderstelde hypothese, dat er een positieve relatie bestaat tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij kinderen.

Relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij kinderen, zoals gerapporteerd door moeders

Tabel 4

Voorspellers van gerapporteerd probleemgedrag bij kinderen zoals gerapporteerd door moeders

Variabelen	<i>B</i>	β	95% CI
Constant	1.07		[-.3, 2.4]
Opvoedstress moeders	.39	.32*	[-.14, .63]
Opvoedstress vaders	-.02	-.14	[-.04, .01]
R ²	.09		
F	4.98*		

Noot. N = 104; CI = confidence interval. Opvoedstress van moeders is de hoofdvoorspeller, terwijl opvoedstress van vaders dient als een controlevariabele.

* $p < .05$.

Vervolgens werd de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag van het kind onderzocht. Uit tabel 4 blijkt dat er een significante en positieve samenhang is tussen de opvoedstress van moeders en het door de moeders gerapporteerde probleemgedrag van het kind, waarbij rekening is gehouden met de opvoedstress van vaders, $\beta = .32$, $t = 3.15$, $p = .002$, 95% CI = [-.14, .63]. Ongeveer 9% van de variantie in probleemgedrag wordt verklaard door opvoedstress van moeders en vaders ($R^2 = .090$). Het regressiemodel is significant, $F(2.201) = 4.98$. Het model verklaart een significante hoeveelheid variantie voor probleemgedrag bij kinderen. De positieve en significante samenhang tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag van het kind is in overeenstemming met de vooraf opgestelde hypothese.

Invloed van geslacht op de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag bij kinderen

Tabel 5

Moderatie analyse met geslacht van het kind als moderator

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	95% CI
Constante	1.96*	.73	2.66	[0.50; 3.41]
Opvoedstress vader	.04	.03	1.24	[-.02, .09]
Geslacht kind	-.1	.13	0.73	[-.36, .17]
Opvoedstress moeder	.17	.12	1.49	[-.06, .40]
Interactie effect	-.0004	.02	.02	[.04, .04]

Noot. N = 104; CI = confidence interval. Opvoedstress van vaders is de hoofdvoorspeller, terwijl opvoedstress van moeders dient als een controlevariabele.

* $p < .05$.

Met behulp van PROCESS macro is de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag van het kind onderzocht en is er gekeken of het geslacht van het kind deze relatie modereert. Tabel 5 toont aan dat er geen significant interactie-effect is van geslacht op de relatie tussen opvoedstress bij vaders en door vaders gerapporteerd probleemgedrag, wanneer gecontroleerd wordt voor opvoedstress bij moeders ($B = -.0004$, $p = .981$). Dit betekent dat de relatie tussen opvoedstress bij vaders en probleemgedrag niet significant wordt versterkt of wordt verzwakt door het geslacht van het kind. Daarnaast blijkt dat opvoedstress bij vaders zelf niet significant samenhangt met probleemgedrag van het kind ($B = .04$, $p = .219$). Ook is het geslacht van het kind op zichzelf geen directe voorspeller op probleemgedrag ($B = -.1$, $p = .469$). Het ontbreken van een significant interactie-effect ondersteund daarmee niet de vooraf opgestelde hypothese, waarin werd verondersteld dat het geslacht van het kind de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag zou modereren.

Invloed van geslacht op de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij kinderen

Tabel 6

Moderatie analyse met geslacht van het kind als moderator

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	95% CI
Constante	3.69*	.43	8.50	[2.83, 4.55]
Opvoedstress moeder	0.76*	.36	2.09	[-.04, 1.47]
Geslacht kind	-.19	.14	-1.36	[-.47, .09]
Interactie	-.25	.23	-1.11	[-.07, .20]
Opvoedstress vader	-.02	.01	-1.41	[-.04, .01]

Noot. N = 104; CI = confidence interval. Opvoedstress van moeders is de hoofdvoorspeller, terwijl opvoedstress van vaders dient als een controlevariabele.

* $p < .05$.

De invloed van geslacht op de relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij kinderen is eveneens geanalyseerd met behulp van de PROCESS macro. Wanneer er gecontroleerd wordt voor opvoedstress van vaders, volgt de interactieterm (opvoedstress moeders x geslacht kind) $B = -.25$, $p = .268$. Dit interactie-effect is niet significant. Dit betekent dat het geslacht van het kind de relatie tussen opvoedstress van moeders en probleemgedrag bij kinderen niet significant modereert. De relatie tussen opvoedstress bij moeders en probleemgedrag bij kinderen is significant ($B = .76$, $p = .039$). Daarentegen is de invloed van het geslacht niet significant ($B = -.19$). De hypothese veronderstelde echter een interactie-effect tussen de variabelen, wat inhoudt dat deze verwachting niet in lijn is met de uitkomst van de toets.

Discussie

Het doel van deze studie was om antwoord te krijgen op de vraag of er een relatie bestaat tussen opvoedstress bij vaders en moeders en probleemgedrag van jonge kinderen, en of deze relatie wordt gemodereerd door het geslacht van het kind. De resultaten wijzen op een positieve relatie tussen opvoedstress bij zowel vaders als moeders en probleemgedrag bij jonge kinderen: hogere opvoedstress ging gepaard met meer gerapporteerd probleemgedrag. Dit komt overeen met de vooraf gestelde hypothesen. Echter, in tegenstelling tot de vooraf opgestelde hypothesen, is er geen modererende rol van het geslacht van het kind gevonden op de relatie tussen opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij jonge kinderen.

Een eerste mogelijke verklaring voor het verschil tussen de vooraf opgestelde hypothese - waarbij een modererend effect van het geslacht van het kind werd verwacht - en het gevonden resultaat, is dat in de huidige studie is gekeken naar een totaalscore voor probleemgedrag, bestaande uit zowel internaliserend als externaliserend gedrag. Deze keuze is gemaakt omdat beide vormen van probleemgedrag belangrijke negatieve consequenties kunnen hebben voor de emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen (Liu et., 2011). Het samenvoegen van deze twee categorieën heeft mogelijk subtiele verschillen onderdrukt die relevant zijn voor het modererende effect van geslacht.

Ook de leeftijd van de onderzochte kinderen kan een rol spelen: in de huidige studie zijn de kinderen drie jaar oud. Op driejarige leeftijd zijn gedragskenmerken nog minder stabiel of uitgesproken (Basten et al., 2015). Hierdoor kunnen verschillen in probleemgedrag tussen jongens en meisjes minder duidelijk zichtbaar zijn. Dit kan een reden zijn waarom een modererend effect van geslacht op de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag in dit stadium van ontwikkeling nog niet tot uiting komt.

Daarnaast richt de huidige studie zich op gezinnen uit de algemene bevolking zonder klinische problematiek. Petitt et al. (1997) geven aan dat specifieke vormen van probleemgedrag bij jonge kinderen vooral naar voren komen wanneer er sprake is van hoge, klinische niveaus van ouderlijke psychopathologie, zoals angst, depressie of vijandigheid. Wanneer deze kenmerken in mindere mate aanwezig zijn, zoals in deze steekproef, is het mogelijk dat opvoedstress minder sterk doorwerkt in het gedrag van jonge kinderen. Hierdoor zou het effect van opvoedstress op probleemgedrag over het algemeen zwakker kunnen zijn en zijn mogelijke verschillen in deze relatie tussen jongens en meisjes lastiger waarneembaar.

Tot slot is het van belang om kritisch te reflecteren op de onderliggende aanname bij de opgestelde hypothese. De verwachting dat het geslacht van het kind een modererende rol zou spelen, is deels gebaseerd op theorieën die stellen dat socialisatie en opvoedpraktijken vaak genderspecifiek zijn (Bandura, 1986; Maccobi, 2000). Er zijn echter aanwijzingen dat traditionele verschillen in opvoedpraktijken tussen jongens en meisjes bij de huidige generatie ouders minder sterk aanwezig zouden zijn (Villicana et al., 2017). Ouders lijken kinderen steeds vaker op een vergelijkbare manier op te voeden, los van het geslacht van het kind. Hierdoor zouden jongens en meisjes in gelijke mate gevoelig kunnen zijn voor de invloed van opvoedstress. Dit zou kunnen verklaren waarom in de huidige studie geen

modererend effect van het geslacht van het kind is gevonden in de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag.

Beperkingen en aanbevelingen vervolgonderzoek

De huidige studie kent verschillende beperkingen. Ten eerste is de studie gebaseerd op ouderlijke rapportage. Hierdoor zijn de bevindingen mogelijk beïnvloed door subjectieve interpretaties of sociaal wenselijke antwoorden van ouders. Vervolgonderzoek zou baat hebben bij een onderzoeksdesign waarin meerdere informanten worden betrokken, zoals pedagogisch medewerkers of observaties. Zo zou probleemgedrag van kinderen kunnen worden beoordeeld door pedagogisch medewerkers die het gedrag van het kind observeren in een andere context. Daarnaast zou opvoedstress via gedragsobservaties van ouder-kindinteracties kunnen worden ingeschat. Dit kan zorgen voor een minder gekleurd en een meer volledig beeld van de variabelen opvoedstress en probleemgedrag.

Een ander punt van aandacht is de wijze waarop het geslacht van het kind gemeten is. Ouders konden kiezen voor jongen of meisje. Er was geen optie voor non-binair, trans of ander gender, wat een beperking kan vormen in de interpretatie van de resultaten. Echter, gezien kinderen van drie jaar nog niet in staat zijn om duidelijk aan te geven of zij zich als jongen of meisje identificeren, lijkt deze beperking minder ingrijpend in deze specifieke context. Om aan te sluiten bij de hedendaagse inzichten over genderdiversiteit en maatschappelijke invloeden op genderontwikkeling wordt toch aanbevolen om toekomstig onderzoek niet alleen te richten op gender als strikt binaire en biologische categorie. Meer wenselijk is om gender te benaderen als een breder en sociaal concept.

Een andere beperking is dat probleemgedrag gemeten is met behulp van de SDQ. Deze vragenlijst houdt weinig rekening met contextuele factoren die de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag mogelijk kunnen beïnvloeden. Zo kunnen zowel de perceptie van opvoedstress als de interpretatie van probleemgedrag cultureel gekleurd zijn. Door deze context niet mee te nemen, bestaat het risico dat de resultaten een onvolledig beeld geven van de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is daarom om aanvullende instrumenten te gebruiken die meer recht doen aan culturele en contextuele invloeden. Daarnaast beoordelen ouders het gedrag van hun kind over de afgelopen zes maanden. Hoewel hierdoor niet uitsluitend wordt afgegaan op het gedrag op een specifiek moment, blijft het een subjectieve inschatting. De beoordeling kan namelijk worden beïnvloed door de stemming of gemoedstoestand van de ouder op dat moment. Ouders die opvoedstress ervaren, kunnen het gedrag van hun kind negatiever

beoordelen dan objectief het geval is. Tegelijkertijd kan het ook voorkomen dat ouders op het moment van meten weinig stress ervaren, terwijl zij in de voorafgaande periode juist veel stress of moeilijk gedrag hebben ervaren. Beide situaties kunnen leiden tot een vertekend beeld van het gedrag van het kind en daarmee tot een mogelijke vertekening in de samenhang tussen opvoedstress en probleemgedrag. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou zijn om te kiezen voor een longitudinaal onderzoeksdesign, waarbij opvoedstress en probleemgedrag op meerdere momenten wordt gemeten. Dit kan ervoor zorgen dat fluctuerende ouderpercepties beter worden ondervangen.

Een laatste kanttekening bij deze studie is dat de resultaten mogelijk niet generaliseerbaar zijn naar andere populaties. De steekproef bestond uitsluitend uit Nederlandse gezinnen zonder klinische problematiek. Dit betekent dat de bevindingen niet zomaar te vertalen zijn naar gezinnen in andere culturele contexten of naar gezinnen met klinische achtergronden. Daarnaast is het merendeel van de geraadpleegde literatuur afkomstig uit Europese en Amerikaanse studies, wat de toepasbaarheid in andere culturen mogelijk beperkt. Een laatste aanbeveling is dan ook om vervolgonderzoek te verrichten in een meer diverse populatie en daarbij ook gebruik te maken van literatuur en theoretische kaders uit niet-westerse contexten.

Reflectie op de rol van onderzoeker

Hoewel dit een kwantitatief onderzoek is, ben ik me bewust van mijn eigen invloed als onderzoeker. Mijn interesse in opvoeding en de ouder-kindrelatie heeft richting gegeven aan de keuze voor het onderwerp en de onderzochte verbanden. Daarnaast is de dataset die ik heb gebruikt afkomstig uit de bestaande 3HOEK-studie. Hierdoor had ik geen invloed op de samenstelling van de steekproef of de gebruikte meetinstrumenten. Mijn achtergrond in de orthopedagogiek heeft invloed gehad op hoe ik de resultaten interpreteer, welke theorieën ik aanhaal en welke verklaringen ik als passend beschouw. Door mijn opleiding ben ik gewend om probleemgedrag te zien in relatie tot de opvoedomgeving. Daarom heb ik theorieën gekozen die de wisselwerking tussen ouder en kind benadrukken en vond ik verklaringen passend die uitgaan van die onderlinge beïnvloeding in plaats van één duidelijke oorzaak. Het onderkennen van deze invloeden zorgt voor transparantie in het onderzoek en onderstreept het belang van kritische zelfreflectie als onderzoeker.

Implicaties voor wetenschap, praktijk en beleid

De resultaten van de huidige studie bevestigen dat er een relatie bestaat tussen opvoedstress bij zowel vaders als moeders en probleemgedrag bij jonge kinderen. Het onderzoek draagt hierdoor bij aan de bestaande literatuur, die deze relatie vooral bij moeders heeft onderzocht. Daarnaast verrijkt de huidige studie bestaande kennis door ook vaders actief te betrekken. Er is echter geen bewijs gevonden voor een modererend effect van het geslacht van het kind. Dit roept nieuwe vragen op. Het is mogelijk dat verschillen tussen jongens en meisjes pas op latere leeftijd zichtbaar worden of dat deze verschillen beter naar voren komen wanneer internaliserende en externaliserende problemen afzonderlijk worden geanalyseerd. Toekomstig onderzoek zou daarom kunnen overwegen om oudere kinderen te betrekken en probleemgedrag specifiek in kaart te brengen.

Voor de praktijk laten de resultaten zien dat het belangrijk is om opvoedstress voor zowel vaders als moeders vroegtijdig te signaleren. Hulpverleners kunnen hierin een belangrijke rol spelen. In interventies, die betrekking hebben op opvoedstress en probleemgedrag, is het daarnaast waardevol om beide ouders actief te betrekken. Hoewel het geslacht van het kind geen modererende rol speelde, blijft het van belang om interventies goed af te stemmen op de behoeften van het kind en de ouders.

Tot slot is een belangrijke implicatie voor beleid dat bij het signaleren van probleemgedrag bij jonge kinderen niet uitsluitend moet worden gekeken naar ouderrapportages. Beleidsmakers zouden kunnen inzetten op het combineren van oudervragenlijsten met observaties door professionals om een vollediger beeld te verkrijgen.

Concluderend kan worden gesteld dat minder opvoedstress bijdraagt aan minder probleemgedrag van jonge kinderen, ongeacht het geslacht van het kind.

Literatuurlijst

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 407-412.
- Alin, A. (2010). Multicollinearity. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics*, 2(3), 370–374. <https://doi.org/10.1002/wics.84>
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14(2), 133–154. <https://doi.org/10.1002/icd.385>
- Ashford, J., Smit, F., Van Lier, P. A. C., Cuijpers, P., & Koot, H. M. (2008). Early risk indicators of internalizing problems in late childhood: a 9-year longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(7), 774–780. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01889.x>
- Barry, T. D., Dunlap, S. T., Cotten, S. J., Lochman, J. E., & Wells, K. C. (2005). The influence of maternal stress and distress on disruptive behavior problems in boys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 44(3), 265–273. <https://doi.org/10.1097/00004583-200503000-00011>
- Basten, M., Tiemeier, H., Althoff, R. R., Van de Schoot, R., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Hudziak, J. J., Verhulst, F. C., & Van Der Ende, J. (2015). The stability of problem behavior across the preschool years: an empirical approach in the general population. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(2), 393–404. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-9993-y>
- Bayer, J. K., Sanson, A. V., & Hemphill, S. A. (2006). Parent influences on early childhood internalizing difficulties. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(6), 542–559. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2006.08.002>
- Bayer, J. K., Ukoumunne, O. C., Mathers, M., Wake, M., Abdi, N., & Hiscock, H. (2012). Development of children's internalising and externalising problems from infancy to five years of age. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 46(7), 659–668. <https://doi.org/10.1177/0004867412450076>

- Berry, J. O., & Jones, W. H. (1995). The parental stress scale: Initial psychometric evidence. *Journal of Social and Personal Relationships, 12*(3), 463–472.
<https://doi.org/10.1177/0265407595123009>
- Bocknek, E. L., Dayton, C., Raveau, H. A., Richardson, P., Brophy-Herb, H. E., & Fitzgerald, H. E. (2017). Routine active playtime with fathers is associated with self-regulation in early childhood. *Merrill-Palmer Quarterly: Journal of Developmental Psychology, 63*(1), 105–134.
- Boer, M., Dorsselaer, S. van, Looze, M. de, & Roos, S. de (2022). *Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland: HBSC 2021*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Boomsma, D. I., Van Beijsterveldt, C. E. M., & Hudziak, J. J. (2005). Genetic and environmental influences on Anxious/Depression during childhood: A study from the Netherlands Twin Register. *Genes, Brain and Behavior, 4*(8), 466–481.
<https://doi.org/10.1111/j.1601-183X.2005.00141.x>
- Bor, W., McGee, T. R., & Fagan, A. A. (2004). Early risk factors for adolescent antisocial behaviour: An Australian longitudinal study. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 38*(5), 365–372. <https://doi.org/10.1080/j.14401614.2004.01365.x>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Campbell, S. B. (1995). Behavior Problems in Preschool Children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36*(1), 113–149.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1995.tb01657.x>
- Cheng, H., & Furnham, A. (2021). Factors influencing children’s behavioral problems: Results from a longitudinal study of British children from birth to seven years. *Psychiatry International, 2*(2), 224–232. <https://doi.org/10.3390/psychiatryint2020017>
- Cicchetti, D. (1984). The emergence of developmental psychopathology. *Child Development, 55*(1), 1–7. <https://doi.org/10.2307/1129830>
- Costa, N. M., Weems, C. F., Pellerin, K., & Dalton, R. (2006). Parenting stress and child psychopathology: An examination of specificity to internalizing and externalizing symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 28*(2), 113–122.
<https://doi.org/10.1007/s10862-006-7489-3>

- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current directions in psychological science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>
- Crnic, K. A., & Coburn, S. S. (2019). Stress and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 4. Social conditions and applied parenting* (3rd ed., pp. 421–448). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429398995-14>
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and child development*, 14(2), 117–132. <https://doi.org/10.1002/icd.384>
- De Maat, D. A., Jansen, P. W., Prinzie, P., Keizer, R., Franken, I. H. A., & Lucassen, N. (2021). Examining longitudinal relations between mothers' and fathers' parenting stress, parenting behaviors, and adolescents' behavior problems. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 771–783. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01885-0>
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5(3), 314–332. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x>
- Deater-Deckard, K. (2004). *Parenting stress*. Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/yale/9780300103939.001.0001>
- Dirks, M. A., De Los Reyes, A., Briggs-Gowan, M., Cella, D., & Wakschlag, L. S. (2012). Annual research review: Embracing not erasing contextual variability in children's behavior - theory and utility in the selection and use of methods and informants in developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(5), 558–574. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02537.x>
- Dong, S., Dubas, J. S., Deković, M., Verhoeven, M., & Wang, Z. (2023). To excel and to be happy: Parenting behaviors, parenting stress, and sociocultural contexts in Dutch and urban Chinese families. *Early Childhood Research Quarterly*, 62, 139–149. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2022.08.004>
- Dumont, C., & Paquette, D. (2013). What about the child's tie to the father? A new insight into fathering, father-child attachment, children's socio-emotional development and the activation relationship theory. *Early Child Development and Care*, 183(3-4), 430–446.

- Fang, Y., Luo, J., Boele, M., Windhorst, D., van Grieken, A., & Raat, H. (2022). Parent, child, and situational factors associated with parenting stress: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 33(6), 1687–1705. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-02027-1>
- Feldman, R. (2009). The development of regulatory functions from birth to 5 years: Insights from premature infants. *Child Development*, 80(2), 544–561. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01278.x>
- Garnezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The Study of Stress and Competence in Children: A Building Block for Developmental Psychopathology. *Child Development*, 55(1), 97. <https://doi.org/10.2307/1129837>
- Garnezy, N., & Rutter, M. (1983). *Stress, coping, and development in children*. McGraw-Hill.
- Gutman, L. M., McLoyd, V. C., & Tokoyawa, T. (2005). Financial strain, neighborhood, stress, parenting behaviors, and adolescent adjustment in urban African American families. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 425–449.
- Gryczkowski, M. R., Jordan, S. S., & Mercer, S. H. (2010). Differential relations between mothers' and fathers' parenting practices and child externalizing behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 19(5), 539–546. <https://doi.org/10.1007/s10826-009-9326-2>
- Haapsamo, H., Pollock-Wurman, R. A., Kuusikko-Gauffin, S., Ebeling, H., Larinen, K., Soini, H., & Moilanen, I. (2013). Maternal stress and young children's behavioural development: a prospective pilot study from 8 to 36 months in a Finnish sample. *Early Child Development and Care*, 183(12), 1841–1852. <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.756874>
- Hemmeter, M. L., Santos, R. M., & Ostrosky, M. M. (2008). Preparing early childhood educators to address young children's social-emotional development and challenging behavior: A survey of higher education programs in nine states. *Journal of Early Intervention*, 30(4), 321–340. <https://doi.org/10.1177/1053815108320900>
- Ho, R. (2014). Handbook of univariate and multivariate data analysis with IBM SPSS (Second edition). CRC Press, Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.1201/b15605>

- Kato, N., Yanagawa, T., Fujiwara, T., & Morawska, A. (2015). Prevalence of children's mental health problems and the effectiveness of population-level family interventions. *Journal of Epidemiology*, 25(8), 507-516. <https://doi.org/10.2188/jea.JE20140198>
- Keij, M. (2016). *Sociaal emotionele problemen tijdig signaleren in het primair onderwijs*. Trimbos-instituut/Pharos.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593-602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Kieling, C., Baker-Henningham, H., Belfer, M., Conti, G., Ertem, I., Omigbodun, O., Rohde, L. A., Srinath, S., Ulkuer, N., & Rahman, A. (2011). Child and adolescent mental health worldwide: evidence for action. *The Lancet*, 378(9801), 1515-1525. [https://doi.org/10.1016/S01406736\(11\)60827-1](https://doi.org/10.1016/S01406736(11)60827-1)
- Levant, R. F., Richmond, K., Cruickshank, B., Rankin, T. J., & Rummell, C. M. (2014). Exploring the role of father involvement in the relationship between day care and children's behavior problems. *American Journal of Family Therapy*, 42(3), 193-204. <https://doi.org/10.1080/01926187.2013.814390>
- Liu, J., Chen, X., & Lewis, G. (2011). Childhood internalizing behaviour: analysis and implications. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(10), 884-894. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2011.01743.x>
- Maccoby, E. E. (2000). Perspectives on gender development. *International Journal of Behavioral Development*, 24(4), 398-406. <https://doi.org/10.1080/016502500750037946>
- Maggs, J. L., Patrick, M. E., & Feinstein, L. (2008). Childhood and adolescent predictors of alcohol use and problems in adolescence and adulthood in the National Child Development Study. *Addiction*, 103, 7-22. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2008.02173.x>
- Mash, E. J., & Johnston, C. (1990). Determinants of Parenting Stress: Illustrations from Families of Hyperactive Children and Families of Physically Abused Children.

- Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 313–328.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1904_3
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Harvard University Press.
<https://doi.org/10.4159/9780674041127>
- Morgan, P. L., Farkas, G., & Wu, Q. (2009). Kindergarten predictors of recurring externalizing and internalizing psychopathology in the third and fifth grades. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 17(2), 67-79.
<https://doi.org/10.1177/1063426608324724>
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Gedragsproblemen*. Geraadpleegd op 1 november 2024, van <https://www.nji.nl/gedragsproblemen>
- Pallant, J. (2011). *SPSS Survival Manual* (4th ed.). Allen & Unwin.
- Ping, Y., Wang, W., Li, Y., & Li, Y. (2022). Fathers' parenting stress, parenting styles and children's problem behavior: the mediating role of parental burnout. *Current Psychology : A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 42(29), 25683–25695. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03667-x>
- Podolski, C., & Nigg, J. T. (2001). Parent stress and coping in relation to child ADHD severity and associated child disruptive behavior problems. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 503-513. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3004_07
- Puff, J., & Renk, K. (2014). Relationships among parents' economic stress, parenting, and young children's behavior problems. *Child Psychiatry and Human Development*, 45(6), 712–727. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0440-z>
- Qi, H. K., & Kaiser, A. P. (2003). Behavior problems of preschool children from low-income families: Review of the literature. *Topics in Early Childhood Special Education*, 23(4), 188–216. <https://doi.org/10.1177/02711214030230040201>
- Rescorla, L., Achenbach, T., Ivanova, M. Y., Dumenci, L., Almqvist, F., Bilenberg, N., Bird, H., v700, Dobrea, A., Döpfner, M., Erol, N., Fombonne, E., Fonseca, A., Frigerio, A., Grietens, H., Hannesdottir, H., Kanbayashi, Y., Lambert, M., Larsson, B., et al. (2007). Behavioral and emotional problems reported by parents of children ages 6 to 16 in 31 Societies. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 15(3), 130–142.
<https://doi.org/10.1177/10634266070150030101>

- Richman, N. (1977). Behaviour Problems in Pre-School Children: Family and Social Factors. *British Journal of Psychiatry*, 131(5), 523–527. <https://doi.org/10.1192/bjp.131.5.523>
- Rodriguez, C. M. (2011). Association between independent reports of maternal parenting stress and children's internalising symptomatology. *Journal of Child and Family Studies*, 20, 631–639. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9438-8>
- Ruiz Ortiz, R. M., & Barnes, J. (2019). Temperament, parental personality and parenting stress in relation to socio-emotional development at 51 months. *Early Child Development and Care*, 189(12), 1978–1991. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1425297>
- Stone, L. L., Mares, S. H. W., Otten, R., Engels, R. C. M. E., & Janssens, J. M. A. M. (2016). The co-development of parenting stress and childhood internalizing and externalizing problems. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 38(1), 76–86. <https://doi.org/10.1007/s10862-015-9500-3>
- Strain, P. S., & Timm, M. A. (2001). Remediation and prevention of aggression: An evaluation of the regional intervention program over a quarter century. *Behavioral Disorders*, 26(4), 297–313.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). Using multivariate statistics (6th ed). Pearson.
- Tharner, A., Luijk, M. P., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Jaddoe, V. W., Hofman, A., Verhulst, F.C., & Tiemeier, H. (2012). Infant attachment, parenting stress, and child emotional and behavioural problems at age 3 years. *Parenting*, 12, 261–281. <https://doi.org/10.1080/15295192.2012.709150>
- Tokunaga, A., Iwanaga, R., Yamanishi, Y., Higashionna, T., Tanaka, K., Nakane, H., & Tanaka, G. (2019). Relationship between parenting stress and children's behavioral characteristics in Japan. *Pediatrics International*, 61(7), 652–657. <https://doi.org/10.1111/ped.13876>
- Villicana, A. J., Garcia, D. M., & Biernat, M. (2017). Gender and parenting: Effects of parenting failures on evaluations of mothers and fathers. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(6), 867–878. <https://doi.org/10.1177/1368430215615683>

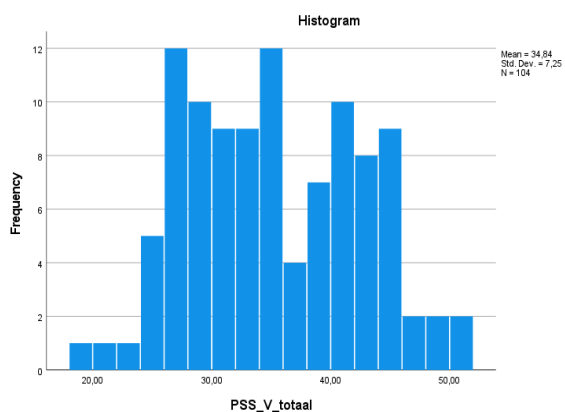
- Volling, B. L., Blandon, A. Y., & Kolak, A. M. (2006). Marriage, parenting, and the emergence of early self-regulation in the family system. *Journal of Child and Family Studies*, 15(4), 489–502. <https://doi.org/10.1007/s10826-006-9027-z>
- Warfield, M. E. (2005). Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14(2), 155–176. <https://doi.org/10.1002/icd.386>
- Waschbusch, D. A., & King, S. (2006). Should sex-specific norms be used to assess attention deficit/hyperactivity disorder or oppositional defiant disorder? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(1), 179. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.1.179>
- Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(2), 251–263. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9082-3>

Bijlage A

Bijlage A weergeeft de normaalverdelingen van de variabelen opvoedstress en probleemgedrag.

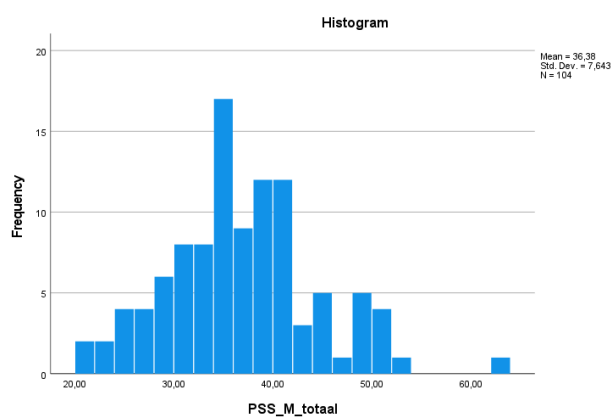
Figuur 2

Verdeling scores opvoedstress vaders

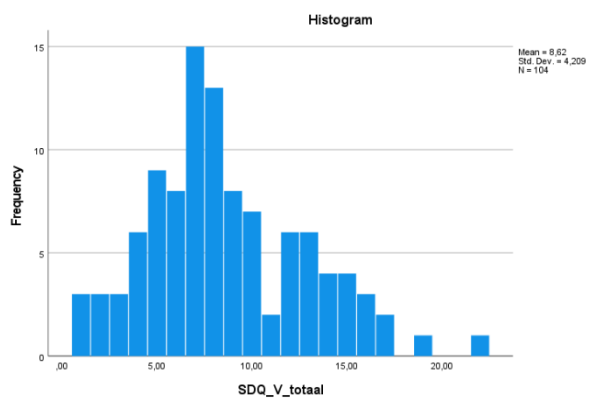
Figuur 3

Verdeling scores opvoedstress moeders

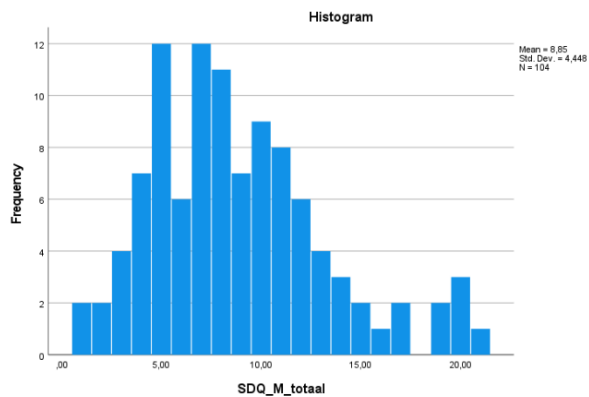
Figuur 4

Verdeling scores probleemgedrag (vader)

Figuur 5

Verdeling scores probleemgedrag (moeder)

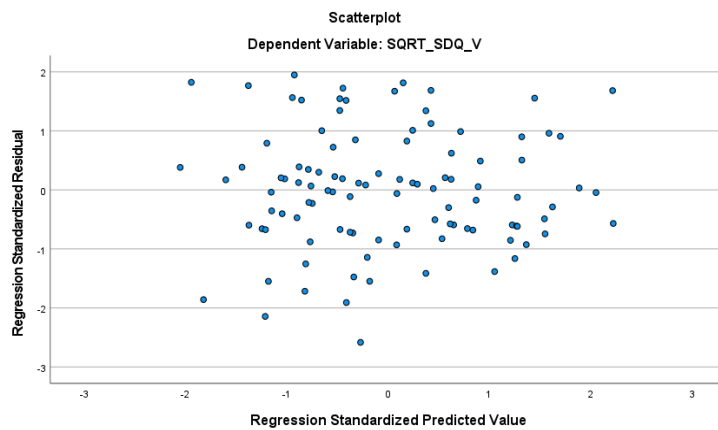

Bijlage B

Bijlage B geeft de scatterplots voor zowel vaders als moeders weer.

Figuur 6

Spreadingsdiagram voor homoscedasticiteit en lineariteit voor Vaders

Figuur 7

Spreadingsdiagram voor homoscedasticiteit en lineariteit voor Moeders

